

Nannenberg: een 'onderwijzende' sociaal-democraat in Opheusden

Aan het einde van de negentiende eeuw begon het idee dat je het lot in eigen hand kon nemen op te komen onder de arbeidende bevolking. In 1894 was de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP) onder leiding van Pieter Jelles Troelstra afgesplitst van de Sociaal-Democratische Bond (SBD) van de predikant Ferdinand Domela Nieuwenhuis, die in 1882 was opgericht. De arbeiders hadden echter wel een zetje nodig om in beweging te komen. In de Neder-Betuwe was een man die veel in beweging zette: Eisse Sipko Busscher Nannenberg, onderwijzer aan de openbare school te Opheusden; een van de eerste leden van de sdap in de Betuwe. Hij was zeer begaan met het lot van schoolkinderen en de arbeidende klasse. Behalve zijn werk aan school, trok hij eropuit om ook de volwassenen te 'onderwijzen' in hun rechten.

Levensloop

Eisse Sipko Busscher Nannenberg werd op 8 februari 1881 geboren te Eenrum (Groningen) als oudste zoon van Sipko Nannenberg, verver (schilder) en Grietje Broekema. Het gezin telde vijf zonen. Eisse bezocht in Eenrum na de lagere school de mulo. In 1896 behaalde hij het diploma, waarna hij verhuisde naar Maastricht om te worden opgeleid tot onderwijzer aan de Rijkskweekschool voor Onderwijzers. Hij studeerde af in 1900 en vervulde aansluitend zijn dienstplicht. Op 1 juli 1901 kreeg hij zijn eerste aanstelling aan de Openbare Lagere School aan de Jonkersvaart, gemeente Marum (Gron.), alwaar hij de klassen 1 en 2 onderwees. Na het behalen van de hoofdakte in 1904 solliciteert hij naar de functie van 'onderwijzer met verplichte hoofdakte' aan de Openbare Lagere School te Opheusden. Hij werd door de selectiecommissie met algemene stemmen gekozen en kwam op 1 november in dienst tegen een jaarsalaris van f750,-. Foto: Eisse Sipko Busscher Nannenberg omstreeks 1910.

Nannenberg abonneerde zich, zodra hij onderwijzer was, onmiddellijk op het dagblad van de SDAP 'Het Volk', en hij was lange tijd de enige tot in de verre omtrek, die de rooie krant las. Anderen hielden zich bij 'onschuldiger' lectuur... Ook werd hij direct lid van het Nederlands Onderwijzersgenootschap en de Bond van Nederlandsche Onderwijzers. Hier onderwees hij de eerste jaren de 5e klas, maar nadat in Opheusden in 1911 een christelijke school van de Gereformeerde Gemeente was opgericht, daalde het aantal leerlingen en het aantal onderwijzers, en deed hij de 4e en 5e klas samen tot 1924. Hoofd van de school was J. Jansen Schuiling. Toen in Opheusden in 1923 ook een school werd gesticht van de Nederlands Hervormde Gemeente, werd de openbare school opgeheven en per 1 juli 1924 werden de zes lokalen overgedragen aan de kerkenraad van de Nederlands Hervormde Gemeente. Aanvankelijk waren alle vier nog aanwezige onderwijzers eervol ontslagen: J. Jansen Schuiling, het hoofd der school, mej. J. A. Sonderlo, E. S. B. Nannenberg en G. J. Coops. Maar ze tekenden allen beroep aan bij Gedeputeerde Staten. De gemeenteraad had echter voor het beroep diende al besloten J. Jansen Schuiling en mej. J. A. Sonderlo toch in dienst te houden, de laatste speciaal vanwege haar bevoegdheid tot het geven van 'onderwijs in de nuttige handwerken'. Twee onderwijzers waren echter voldoende om de openbare school af te handelen. Het beroep van E. S. B. Nannenberg en G. J. Coops werd afgewezen: zij kwamen op wachtgeld. Maar toen per 1 september 1924 J. Jansen Schuiling met pensioen ging, werd Nannenberg tijdelijk hoofd der openbare lagere school met een aanstelling 'van dag tot dag'. Hij gaf les aan de hoogste drie klassen, maar het aantal leerlingen liep zo hard achteruit, dat hij reeds snel als een zogeheten eenmansschool alle klassen onder zijn hoede had. Per 1 oktober 1925 werd Nannenberg eervol ontslagen als hoofd van de openbare lagere school. Na een aantal tijdelijke betrekkingen, onder andere in Gasselte (Drente), werd hij in 1928 benoemd in Den Haag, aan een openbare school in Loosduinen. Daar is hij dertien jaar geweest. Op 1 maart 1941 ging hij op zestigjarige leeftijd met pensioen. De Duitse bezetting maakte het werk in overheidsdienst minder aantrekkelijk en hij was eigenlijk blij dat hij eruit kon stappen. Met zijn gezin trok hij naar Ede. Aan de Molenstraat 120 heeft hij de rest van zijn leven doorgebracht. Toen na de oorlog de SDAP weer werd opgericht, werd Nannenberg secretaris van de afdeling Ede, en dat is hij gebleven toen de Partij van de Arbeid de plaats van de oude socialistische partij innam.

Louis Maximiliaan Hermans, vriend en medestrijder van Eisse Nannenbergh (Foto 1911).

Hermans was uitgever van De Roode Duivel (1892-1897) en sociaal-democratisch propagandist. Geboren te Amsterdam op 21 juli 1861 en overleden te Arnhem op 15 september 1943. Hij was redacteur van het gewestelijk weekblad De Arbeid. In 1909 werd hij tot lid van de gemeenteraad in Arnhem gekozen. Hij zou verder deel gaan uitmaken van het partijbestuur van de SDAP. In 1918 werd hij in de kieskring Arnhem bovendien tot lid van de Tweede Kamer gekozen, eenmaal door hem als 'dat oude-wijven-instituut' gekenschetst, en in 1919 tot lid van de Provinciale Staten van Gelderland. Vanaf 1921 vervulde hij als tweede sociaal-democraat in het college van Burgemeester en Wethouders de Post van sociale zaken, waarvoor hij zijn Kamerlidmaatschap neerlegde. In 1925 werd hij lid van de Eerste Kamer, waarin hij tot 1937 zitting zou hebben.

Politiek bewust

In november 1904 kwam Nannenbergh naar Gelderland, als onderwijzer aan de openbare school te Opheusden. Hij was gewend aan veel ontbering, maar wat hij in de Betuwe opmerkte, dat grensde naar zijn mening aan het ongelooflijke. Alcoholgebruik door kinderen van de lagere school was geen zeldzaamheid. Eens is het hem overkomen, dat een jongen in de klas kwam om zijn roes uit te slapen. Roken deden de kinderen als schoorstenen. Nannenbergh wist niet, wat hij zag. Hij was er de man niet naar om er zich bij neer te leggen, en gelukkig, de in samenwerking met zijn collega's gegeven voorlichting en gevoerde actie hadden tot resultaat, dat de ouders althans begonnen na te denken. Dit leidde er als vanzelf toe, dat hij meer in de politiek verzeild raakte. Op een goede dag hakte hij de knoop door: hij werd lid van de SDAP. Hij zocht contact met L. M. Hermans in Arnhem en werd medewerker aan diens weekblad 'De Arbeid', waarin hij onder de schuilnaam 'Opmerker' allerlei zeer lezenswaardige artikelen schreef. We citeren uit zijn eigen herinneringen opgetekend in de jaren 1951/1952:

'[...] Nu zal 't gaan over het onderwijs, het lager onderwijs, toen voor vrijwel alle kinderen het enige onderwijs, waarmee ze het leven ingingen. In het begin van deze eeuw was het hiermee treurig gesteld. De schoolgebouwen zagen er slecht uit, de leermiddelen waren zeer onvoldoende, de beloningen voor hen, die het werk moesten doen allerellendigst. Te Eldikse Hoek aan de Waaldijk, tussen Dodewaard en Ochten, gemeente Echteld, werd de openbare school, die daar toen nog bestond, zo slecht onderhouden, dat, als het regende, de juffrouw met de paraplu op voor de klas moest staan om niet nat te worden. Verzoeken om verbetering stuitten af op het conservatisme van de toenmalige burgemeester, nu wijlen de heer De Haas, burgemeester van de gemeenten Echteld en IJzendoorn, liberaal lid van de Provinciale Staten van Gelderland. Voor dit conservatisme is hij nu flink afgestraft, toen het socialisme enige invloed begon te krijgen in de Betuwe [...] Tal van boekjes, die gebruikt werden, waren verouderd en zagen er vuil en versleten uit. Bij gebrek aan voldoende boekjes moesten ze tot vervelens toe herhaald worden. Boekjes voor geschiedenis en aardrijkskunde waren er niet, evenmin als atlasjes, terwijl de landkaarten ook verouderd en versleten waren. In verband hiermee richtte de afdeling Kesteren van de Bond van Onderwijzers een verzoek tot de gemeenteraad meer geld beschikbaar te stellen voor aanschaffing van leermiddelen ten behoeve van de scholen. Om dit verzoek kracht bij te zetten, werden de leden van de raad persoonlijk bezocht. Zo kwamen twee leden van de Bond ook bij een wethouder te Opheusden. En wat hoorden de bezoekers daar? 'Ik ben er tegen: de arbeiderskinderen moeten niet zo veel leren, want dan beginnen ze ons later na te rekenen.' Wat deze grondbezitter zei, dachten de anderen, en de voorziening in de leermiddelen bleef slecht. Hierin kwam pas verbetering, toen socialisten zitting kregen in de gemeenteraden. Tot slot de salarissen. Voor vele onderwijzers bedroegen deze f500,— à f550,— per jaar, waardoor velen moesten teren op de zakken der ouders, die het zelf vaak niet te breed hadden. Weer wendde de afdeling Kesteren van de Bond zich tot de raad, om een bescheiden verhoging. Weer werden de raadsleden persoonlijk bewerkt. Niets mocht baten. Dan maar naar de Kroon. Bij de behandeling voor

de Raad van State was [ik] aanwezig, om 't verzoek toe te lichten en salarisverhoging te bepleiten. Het slot was, dat de Koningin het verzoek inwilligde en het gemeentebestuur van Kesteren de verhogingen voorschreef. [...]

Christelijke manieren

Men schrijft ons uit Kesteren: Maandagavond zou Nannenbergh in de openlucht spreken over de gemeenteraadsverkiezing. Door een troep opgeschoten jongens, die allerlei vaderlandsche- en schunnige liedjes brulden en op de mondharmonikaas herrie maakten, werd hem het spreken bijna onmogelijk gemaakt, zoodat hij na eenige minuten ophield. Politie was er niet, wel het vrij-liberale raadslid Evert den Hartog, kandidaat voor den Raad. Wat hij daar deed? Als wij 't wel hebben, had hij in een nabijgelegen herberg eerst de lui getrakteerd en stookte hij hen buiten op, om herrie te maken. En de herriemakers? Meest van anti-revolutionairen huize, enkelen kort geleden aangenomen als lidmaten der Ned. Herv. Kerk, trouwe volgelingen van ds. Klomp, ijverig anti-revolutionair verkiezingspropagandist. Toen Nannenbergh met een paar partijgenoten weg ging, werden zij door een tierende menigte, weer allerlei vaderlandsche- en vuile liedjes zingende, gevolgd. Ook een enkele steen deed dienst. Dat heeft zoo een twee uur geduurd. Het leek wel een anti-revolutionaire revolutie. Vele menschen durfden niet naar bed gaan. Eindelijk kwam politie om de orde te herstellen, wat echter niet gemakkelijk ging. Toen Nannenbergh alleen per fiets naar Opheusden reed, werd hij onderweg door een zestal kerels aangevallen, die, toen hij afstapte, overhaast op de vlucht sloegen. Ds. Klomp beleeft wel genoeg van zijn volgelingen en de haat, door de vrijliberalen gezaaid, schiet welig op.

Het Volk, 14 mei 1919

Ook aandacht voor alledaagse zaken

'[...] Verwaarlozing was er vroeger in de Betuwe op elk gebied. Deze viel al op aan de wegen, veelal grintwegen met een stenen paadje in het midden, waarop de paarden voortsjokten om de zware vrachten over de losse of bemodderde wegen voort te zeulen. Slecht aangelegde en nog slechter onderhouden wegen, die bij regens, vooral in de herfst bij 't vervoer van suikerbieten en boompjes en gedurende de hele winter en het voorjaar, bijna onbegaanbaar waren. Zo schertste het toenmalige weekblad voor Gelderland van de s.d.a.p., dat een voetganger, gaande van Opheusden naar 't station Kesteren, in de Tielsestraat in de modder was weggezonden en niet meer was teruggevonden. Bij droogte waren de wegen bedekt met een dikke laag stof, dat bij de minste wind opstoot en 't uitzicht belette. De boeren, de rijke boeren, voelden niets voor goede wegen en daar zij de polderbesturen en de gemeenteraden vormden, werd er zo weinig mogelijk aan gedaan, wat weinig geld kostte. Potten, potten, geld bij elkaar schrapen, dat was het doel van hun leven. Wat hadden zij aan goede wegen! Als zij eens uit wilden gaan, dan werd het paard voor 't ruitje gespannen en van stof of modder hadden de inzittenden geen hinder. Velen van hen hadden hun landerijen verpacht of hadden er boomgaarden van gemaakt. Deze eisten weinig werk en de vruchten werden aan de boom verkocht. De kopers zorgden verder voor alles en hadden ook de misère van de slechte wegen. De grondbezitters hadden niet anders te doen, dan bij de notaris de verkoopsom in ontvangst te nemen. Als het ware slapende werden de boeren rijk. [...]' [...] Het slechte onderhoud der wegen is zo gebleven, totdat er socialisten in de Raden kwamen. Dat was me een gebeurtenis! De wereld scheen op zijn kop te staan; het liep op 't laatst der dagen. Arbeiders in de gemeenteraden en nog wel rooien. Dat moest niet meugen. Dat was en moest blijven het recht der boeren. Zo praatten niet alleen de machthebbers zelf, maar ook de grote massa van de arbeiders, die voor een rijksdaalder, een of meer borrels, een belofte of een vriendelijk lachje en praatje, als van ouds hun stem hadden uitgebracht op de grond- en geldbezitters. Maar zij zaten er, spraken en beslisten mee en roerden zich, zoals in de Raden nog niet was gebeurd. Nu werden er zaken gedaan, waar voorheen haat en nijd tussen de bevoorrechten dikwijls de toon aangaven. Gemakkelijk was het werk voor de nieuwelingen niet, integendeel. Vraagt dit maar eens aan de heer G. J. Jansen te Opheusden, jarenlang lid van de Raad van Kesteren, en aan de heer J. van Veen, indertijd raadslid, ja zelfs wethouder van Dodewaard. Wat heeft 't hun een moeite gekost, in de toestand der wegen enige verbetering te krijgen. Vooral aan de heer Jansen. Wat heeft hij moeten vechten, om het Kloostereind verbeterd te krijgen, waar de bewoners bij droogte in hun huizen dikwijls bijna stikten van het stof, dat door de oostenwinden of door gerij werd opgestoven, terwijl ze in tijden van regen de huizen bijna niet uit konden vanwege de slobber. Tegenstrevend werd 't besluit tot verbetering genomen en de weg is tot genot van de aanwonenden en de weggebruikers verbeterd. Ook de heer Van Veen had moeite de weg door

Dodewaard verbeterd te krijgen. Er kwam een goede oprit van de Hiensestraat naar de Waaldijk, een grote verbetering. [...]'

De tolleren op de Linge

De heer E. Nannenbergh, lid der Prov. Staten van Gelderland, heeft de volgende vragen tot Ged. Staten gericht:

1. Is het Ged. Staten bekend, dat de tolgaarders de Linge in de gemeente Zoelen, nog steeds de door hen eigenmachtig verhoogde tarieven eischen?
2. Hebben die tolgaarders aan Ged. Staten of aan de regeering verzocht, die verhoogde tarieven wettelijk vastgesteld te krijgen?
3. Zoo ja, wat hebben Ged. Staten gedaan om, zoolang geen beslissing op dat verzoek is genomen, een eind te maken aan het anarchistisch gedoe, genoemd in vraag 1?
4. Willen Ged. Staten besluiten of bevorderen dat de wettige tarieven gehandhaafd blijven?

Hierop hebben Ged. Staten geantwoord:

1. Bevestigend.
2. Niet aan Ged. Staten; aan de regeering weten Ged. Staten niet.
3. Niets.
4. Ged. Staten missen in dezen bevoegdheid. Is in onderzoek bij de regeering. De rechter heeft de zaak in handen. Naar aanleiding van de eigenmachtige verhooging van de tolheffing door de tolgaarders aan de drie bruggen over de Linge, onder Zoelen, heeft de raad besloten, mede in verband met art. 135 der Gemeentewet, de oude tarieven ter goedkeuring aan Ged. Staten voor te dragen en daarbij een nieuw tarief in te voeren voor de nieuwe voertuigen.

Het Vaderland 6 augustus 1923

Geen koolzaad

'[...] Toen ik uit 't hoge Noorden van ons land, van de kleistreek langs de Waddenzee, naar de Betuwe ging verhuizen, waar ik als ruim twintigjarige kwam in een voor mij onbekende wereld, met een andere bevolking, een andere taal, andere zeden en gewoonten, andere geestesgesteldheid. Ik voelde mij, zo kan ik me indenken, als een emigrant, die zijn geliefde vaderland verlaat en zich vestigt in een ver land. In zulke omstandigheden gaat men vergelijkingen maken tussen 't oude bekende en 't nieuwe onbekende en ontdekt men verschillen. Zo ging het ook mij. En ik had het voorrecht boven een emigrant, dat ik drie maal per jaar, in mijn vacaties, gedurende één à vier weken, die ik in Groningen doorbracht, de ontdekte verschillen kon toetsen aan de werkelijkheid. En die verschillen waren vele en dikwijls groot. Eén der verschillen betrof het gebruik van de grond en de voortbrengselen. Hoewel ik beken, dat ik weinig verstand had en nog heb van het landbouwbedrijf en wat daarmee samenhangt, zijn er toch dingen, die men zelfs als leek opmerkt. Het eerste voorjaar, dat ik in de Betuwe woonde, zag ik op mijn vele fietstochten tal van akkers begroeid met geelbloeiende planten, die ik voor koolzaad hield, zoals ik zo vele prachtige velden in het Noorden had gezien. Na enkele weken waren die akkers veranderd in korenvelden. Ik begreep er niets van, maar na onderzoek bleek mij, dat, wat ik voor koolzaadplanten had aangezien, herik of krodde was, het zo schadelijke onkruid, dat dikwijls het gezaaide graan overwoekerde. In het Noorden hadden de boeren door een krachtige bestrijding de herik verdelgd. In de Betuwe liet men ze voortwoekeren onder het motto: 'Het is altijd zo geweest, het zal altijd wel zo blijven.' Dit stuk conservatisme was de kankerplek in het land tussen de grote rivieren. 'Het is altijd zo geweest'. Sprak ik met boeren over het gebruik van kunstmest, die in het Noorden rijke oogsten opleverde, dan was het: 'Dat is niks voor ons. Wij houden ons niet op met die nieuwerwetse fratsen; wij doen het met stalmest. Dat deed mijn vader, dat deed mijn grootvader, dat doe ik ook. Wat heb je aan al die scholen, waar ze leren, hoe het land bewerkt moet worden. Allemaal dwaasheid, allemaal theorie, waaraan een boer niets heeft.' De gevolgen van dit conservatisme en... de gemakzucht zijn niet uitgebleven: de Betuwe is uitgemergeld, heeft al tal van jaren niet opgebracht, wat mogelijk was. Nu moeten er miljoenen worden uitgegeven om dit gebied weer tot vruchtbaarheid te brengen. Dit is het resultaat van het particulier initiatief, waarbij ieder maar voort kan modderen, zoals hij zelf verkiest, hoe verderfelijker het ook is voor het algemeen welzijn, niet in het minst voor de arbeidende klasse, in het bijzonder voor hen, die in de landbouw en veeteelt hun bestaan vonden. Hoe kon het ook anders: waar de opbrengsten uit die bedrijven laag waren, konden de lonen niet voldoende zijn, was werkloosheid een gewoon verschijnsel, met al de ellende daaraan verbonden. Honger en gebrek werd er geleden. Men klaagde, maar verder kwam men niet. Men berustte mokkend in zijn ellendig lot, ook al onder 't motto: 'Het is altijd zo geweest, het zal wel altijd zo blijven.' Gelukkig gingen bij een groot deel der arbeiders de ogen open, andere delen der bevolking volgden,

maar weerstanden bleven, die de vooruitgang probeerden tegen te gaan, en, als het mogelijk was, te doen keren. [...]

Deze citaten geven goed weer waarom en waartegen Nannenbergh ten strijde trok. Hij was zeer vroeg lid geworden van de SDAP en trad voor die partij op als propagandist en spreker. Daarnaast gaf hij cursussen ('SDAP, wat zij is en wat zij wil.') en trad hij op als stakingsleider.

Een van de vroege acties was steun verwerven voor het volkspetitionnement van 1911. In Het Volk van 4 april 1911 schrijft Hermans hierover:

'Wij staan nu te beginnen met de propaganda in de Betuwe. Wij konden niet eerder aanvangen, omdat de wegen met den zachten winter onbegaanbaar zijn. Trouwens met 'de Arbeid', dus met de schriftelijke propaganda, hebben wij druk genoeg er gewerkt. Wij hebben te Kesteren, Opheusden, Lienden, Dodewaard enz. correspondenten gekregen en in dit land der buitenste duisternis ook wat abonnees. Wij zullen beproeven er eenige afdelingen te stichten en ik hoop in mijn volgend verslag daaromtrent verblijdende mededeelingen te kunnen doen. [...]

L. M. Hermans, Arnhem, 21 maart 1911

Het Volkspetitionnement in 1911

Ook in de Betuwe wordt voor het petitionnement gewerkt. Waar geen plaatselijke komitees kunnen worden gevormd, worden openbare vergaderingen belegd en daar worden de lijsten geteekend. Zoo komt men op plaatsen waar nimmer nog de stem van het socialisme is gehoord. Onze propagandist L. M. Hermans, die in deze vergaderingen het woord voerde, deelde mij daarover mede: Wij zijn overal zeer vriendelijk ontvangen. Te Opheusden, waar nogal gedronken wordt, vreesde de politie voor herrie. Indertijd heeft partijgenoot W. Gorter, van Wageningen, er een pak slaag opgelopen. Nu was de bevolking er best te spreken. Zonder aarzeling teekende men, na de iteenzetting door den spreker. Te Elst was de vergadering ook zeer goed. Men was ook van uit naburige plaatsen gekomen. Te Dodewaard, zeer druk, was debat van het christelijk schoolhoofd en een christen-demokraat. De tegenstand ging hoofdzakelijk tegen rouwenkiesrecht. Te Ochten de zaal stampvol. Het publiek was zoo sympathiek, alsof er een sterke afdeling der partij bestond. Toch was te Ochten nimmer een onzer opgetreden. Toen Hermans eindigde riep men: Leve het algemeen kiesrecht. Weer debat met anti's die het vrouwenkiesrecht bekampten met de bewering, dat waar de vrouw niet ten oorlog trok, zij ook niet mocht kiezen. Zij beijverden zich ook om aan te toonen, dat onze aktie in schijn was voor algemeen kiesrecht, maar inderdaad tegen het godsdienstig geloof. De vergadering was echter zoo op de hand van den spreker, dat zij de debaters niet wilde laten uitspreken. Op ons nadrukkelijk verzoek liet men hen uitspreken. De weerlegging van den spreker werd daverend toegejuicht. Wij vernamen later dat toen wij vertrokken waren, men de anti's die debatteerden bij het huiswaartsgaan niet ongemoeid liet. Over hun tegenstand was men zeer verbitterd. De veldwachter heeft toen de orde hersteld. Deze vier dorpen: Elst, Opheusden, Dodewaard en Ochten zijn christelijk. Lienden is een liberaal dorp. Daar vonden wij den dood in den pot. Een publiek van 25 man (op de andere plaatsen was het 100-125), waarvan het meerendeel nog van buiten kwam. Men deelde ons mede dat er heel geen politiek leven was. Men sprak alleen over de keues (varkens) en over het inmaken van snijboonen. Daar viel het dus tegen. Toch zal er gewerkt worden met de lijsten. In alle vergaderingen is zeer veel lektuur verkocht en wij kregen ook abonnees voor 'De Arbeid'. Te Dodewaard en te Ochten verzocht men dringend of 'meneer' nog eens terugkwam. Aan dien wensch zullen wij gehoor geven. De aktie voor het volkspetitionnement is het middel geweest om konnekties in de Beneden-Betuwe (het land door J. J. Kremer beschreven In 'Aan het kleine rivierke' aan te knopen en het socialisme er te introduceeren. Wij zouden veel meer handteekeningen gekregen hebben, maar alle arbeiders zuchten in de Beneden-Betuwe onder het juk der groote boeren.

*Het Volk 6 mei 1911
(Affiche 1911, Albert Hahn).*

Maar het ging niet altijd van een leien dakje. Nannenberg:

'Hoe hunkerde ik er naar de tweede 'Rode Dinsdag' op 17 September 1912 in Den Haag mee te maken, de grote betoging voor 't Algemeen Kiesrecht. Deze betoging moest schitterend slagen, nog beter dan de eerste. Ook de Betuwe moest goed vertegenwoordigd zijn. En dat was zij! Maar wie er waren, ik niet, hoewel ik een groot aandeel in de propaganda had gehad. Als onderwijzer aan de openbare school te Opheusden moest ik verlof hebben. Botweg werd mij dit door B. en W. van Kesteren geweigerd. Wat een teleurstelling! Met mijn gedachten was ik op 17 September op de betoging en stuurde een telegram, waarin ik mijn verontwaardiging uitsprak over de weigering van B. en W. en de betoging succes toewenste. Wat was ik verheugd, toen ik 's avonds bij het afhalen van de trein, het enthousiasme zag van de teruggekeerde betogers. Zij waren er vol van en met vuur werd mij meegedeeld, dat mijn telegram was voorgelezen en dat de daad van 't gemeentebestuur grote verontwaardiging had gewekt.'

Eisse Nannenberg was in de kost bij gemeenteraadslid G.J.Jansen, die in het afgebeelde huis een kapperszaak had. Het schuurtje ervoor is wat later afgebroken, terwijl de grote schuur rechts werd verbouwd tot café. Dit was tevens het lokaal 'Ons Huis' van de SDAP. (Schilderij van J. Vermeer, in bezit van mevr. Houpst-van Voorst te Zetten).

In de jaren erna bezocht hij vele plaatsen in de Betuwe, sprak zalen toe en richtte in vele plaatsen afdelingen van de sdap op. De eerste afdeling werd in 1912 in Dodewaard opgericht en korte tijd daarna Opheusden (1912) Daarna volgde ondermeer Kesteren (1917), Maurik (1917), Lienden (1918), Ingen (1918), Vuren (1918) en Zoelmond (1918).

In Opheusden werd het café annex kapperszaak van G. J. Jansen bestempeld tot verenigingslokaal 'Ons Huis', terwijl in Dodewaard 'Ons Huis' was aangebouwd aan de Coöperatie in de Kalkestraat. De Coöperatie was een winkel door de partij opgericht, die door groot in te kopen de prijzen laag kon houden. Janus Aalbers was de beheerder, die met de hondenkar de goederen uitventte.

De Coöperatie De Vooruitgang aan de Kalkestraat te Dodewaard. Aan de achterkant is het verenigingsgebouw Ons Huis van de SDAP er tegenaan gebouwd. Rechts naast de twee meisjes staat met hoed en snor Eisse Nannenberg. De winkel werd gedreven door de familie Aalberts en werd bevoorradt vanuit Arnhem. Janus Aalberts bezorgde de boodschappen met de hondenkar (links op de foto). De foto is van 1921/1922. Het huis is in de oorlog afgebrand. (Coll. mevr. Van Schaik-Aalberts).

In 1919 werd Nannenberg gekozen in de Provinciale Staten van Gelderland. Hier vond hij een dankbaar arbeidsterrein, al betreurde hij het natuurlijk zeer, dat de Provinciale Staten met het onderwijs zo weinig hadden te maken. Want bij alles bleef hij toch in het bijzonder de onderwijzman. Hij moest in 1927 ontslag nemen wegens vertrek uit de provincie. In de Staten werd hij opgevolgd door J.□Mooring uit Zaltbommel. Ook in de Statenvergadering streed hij tegen het conservatisme en de 'het is altijd zo geweest' mentaliteit.

Bescheiden man

Eisse Nanninga was een zeer bescheiden man. Hij had liever niet dat er aandacht aan zijn persoon werd geschonken. Bij zijn 70e verjaardag zei hij tegen een journalist:

Er zit geen enkele verdienste in om zeventig jaar te worden. Men kan het beschouwen als een geschenk, wanneer men deze leeftijd gezond en wel bereikt, maar men kan er zich moeilijk op beroemen als ware het een persoonlijke prestatie. Feestartikelen hebben vaak iets opgeschroefds, en ik kan het niet verdragen, wanneer er om mijn persoon drukte wordt gemaakt.

Toch werd hij verrast met een geschenk, aangeboden namens de PvdA en Het Vrije Volk:

Op de vooravond van mijn 70e verjaardag kwamen drie leden van het bestuur van het gewest Gelderland van de Partij van de Arbeid en de chef-redacteur van 'Het Vrije Volk' mij aan huis bezoeken en even later werd mij een splinternieuwe 'bromfiets' in de kamer voorgezet. [...] Enfin, laat ik kort zijn. Ik heb 't aanvaard. Nu kan ik op gemakkelijke wijze de streek, waar ik de beste jaren van mijn leven heb doorgebracht, bezoeken.

Op 4 juli 1959 opende dr. □ Willem Drees het gebouw van de arbeidersbeweging in Dodewaard, dat geëxploiteerd wordt door de Vereniging Ons Huis. Dit verenigingsgebouw, waarin een tv, een jukebox en een biljart stonden, was bedoeld voor vergaderingen en als een tehuis voor de jeugd. Als eerbetoon aan de man die de beweging in de Betuwe op gang bracht en in Dodewaard in 1912 de eerste afdeling van de sdap in de Betuwe oprichtte, draagt het de naam van Nannenberghuis.

Het Nannenberghuis in Dodewaard is nog altijd in gebruik voor vergaderingen en als ontmoetingsplaats voor oud en jong. Foto 2007.

De twee kinderen van het echtpaar Nannenberg-Jansen, Nella Gretie en Sipko Jan, bij de straatnaamonthulling op het Heerenland in Opheusden, waar de naam van hun vader 'Nannenberg' voortleeft (Foto 4 april 2005).

Bronnen

Met dank aan de familie Nannenberg Elst, mevr. Van Schaik-Aalberts Dodewaard en mevr. Houpst-van Voorst Zetten.

- Archief Nannenberg, (Fam. Schuler-Nannenberg, Elst).
- Het Volk, 1910-1930.
- Het Vrije Volk 1951-1952.

